

CHANGES IN THE DEVELOPMENT OF THE UZBEK EDUCATION SYSTEM

Xamidov Ixtiyor Baxtiyor ugli¹

National University of Uzbekistan

KEYWORDS

working profession,
middle level specialist,
vocational school,
college,
technical school,
vocational center,
monocenter

ABSTRACT

The article highlights the implementation of the National Qualification System in the Republic and the training of workers and specialists of the middle class who meet the requirements of the labor market in this system.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.
DOI: 10.5281/zenodo.6425531

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Department of Economic and Social Geography, National University of Uzbekistan, Tashkent, UZB

ЎЗБЕКИСТОН ТАЪЛИМ ТИЗИМИ РИВОЖЛАНИШИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР

KALIT SO‘ZLAR:

ишчи касб,
ўрта бўғин мутахассиси,
касб-хунар мактаби,
коллеж,
техникум,
касб-хунар маркази,
мономарказ

ANNOTATSIYA

Мақолада Ўзбекистон Республикасида миллий малака тизимининг жорий этилиши ва бу тизимда меҳнат бозори талабларига жавоб берадиган ўрта бўғин мутахассисларни тайёрлаш, уларнинг миллий иқтисодиётдаги ўрни, барқарор ривожланиш мақсадларига эришишдаги муҳим вазибалари ёритиб берилди.

Бугун жаҳонда барча соҳаларда ривожланиш, такомиллашиш тенденцияси жуда юқори суръатда кечмоқда. Бу юртимиз таълим соҳасидаги жадал ислохотларда ҳам ўз ифодасини топмоқда.

Халқимизнинг асосий таянчи ва суянчи бўлган ёшларнинг юқори билим ва малакага эга, рақобатбардош кадрлар бўлиб етишиши, уларнинг таълим олиши учун кенг имконият ва шароит яратилиши билан бирга давлат сиёсати даражасида эътибор қаратилмоқда.

Дунёнинг ривожланган мамлакатлари иқтисодиётини ривожлантиришда профессионал таълим тизими орқали меҳнат бозорига рақобатбардош кадрлар тайёрлаш, таълим сифатини такомиллаштириш, компетенцияга асосланган таълимни ривожлантириш муҳим йўналиш ўлароқ қаралмоқда.

ЮНЕСКО томонидан 2030 йилгача белгиланган Барқарор ривожланиш мақсадлари ва халқаро таълим концепциясида «бутун ҳаёт давомида сифатли таълим олишга имконият яратиш» долзарб вазифа сифатида белгиланди. Ўзбекистонда мазкур мақсадларга эришиш йўлида чора-тадбирлар ва вазибалар белгиланган бўлиб, ижроси таъминлаб борилмоқда.

Мамлакатимизда меҳнат бозори талабларига жавоб берадиган кадрлар тайёрлаш борасидаги муаммолар ўрганилди ва Ўзбекистоннинг Миллий малака тизимини тўлақонли жорий этиш, ушбу муаммоларни бартараф этиш механизми сифатида қаралмоқда.

Миллий малака тизими дастлаб Европа мамлакатларида 2005-2007 йилларда жорий қилина бошланди. Бу тизимни жорий қилишнинг асосий сабабларидан бири Европа мамлакатлари ўртасида академик мобиллик ва иш кучи миграцияси муаммоларига барҳам бериш ҳамда меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш ҳисобланган. Европанинг маълум бир давлатида олинган диплом (квалификация) иккинчи давлатида тан олиниши ва меҳнат мигрантларининг тўсиқсиз ҳаракатланишини таъминлаш каби масалаларга ечим топилган. Шу асосда Европа малака тизими (EQF) амалиётга жорий қилинди.

Миллий малака тизимлари бугунги кунда дунёдаги 155 та давлатда жорий

қилинган. Мазкур тизимни жорий қилиш асосида меҳнат бозори ва таълим тизими ўртасидаги муносабатлар янгидан шаклланди, малака даражаларига аниқлик киритилиб, ички ва ташқи меҳнат бозори учун рақобатбардош кадрлар тайёрлаш йўлга қўйилмоқда.

Миллий малака тизимини жорий қилишнинг яна бир муҳим томони шундан иборатки бу тизим кадрлар тайёрлаш (малакалар)га қўйиладиган аниқ талабларни белгилаб беради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 15 майдаги “Ўзбекистон Республикасида Касбий малакалар, билим ва кўникмаларни ривожлантириш миллий тизими фаолиятини ташкил этиш чоралари тўғрисида”ги 287-сон қарори билан Миллий малака рамкаси тасдиқланди.

Бугунги кунда миллий малака тизими жорий қилиниб, мазкур тизим талаблари асосида касбий стандартлар ишлаб чиқилмоқда, малака даражалари ва таълим босқичларига мувофиқ кадрлар тайёрлаш йўлга қўйилмоқда.

Мазкур таълим муассасаларида меҳнат бозори учун малакали ўрта бўғин кадрлар тайёрлаш масаласини кўриб чиқамиз.

Дунёда умумтаълим мактаблари умумий таълим (билим) берадиган, яъни инсонларни касбдан қатъий назар табиат ва жамиятни англаш ва яшашлари учун зарур бўладиган билим ва кўникмаларни таъминлайдиган таълим муассасаси сифатида қаралади. Собиқ иттифоқ даврида умумтаълим мактабларида ўқиш даврида ҳафтасига бир кун касб ўрганиш учун ўқув-ишлаб чиқариш мажмуалари (УПК) ташкил қилиш жорий қилинди. Республикамизда бу 1992-1993 йилларда мазкур ўқув-ишлаб чиқариш мажмуалари фаолияти тугатилди. 2017 йилда умумтаълим мактабларида 10-11 синфлар ташкил қилиниши муносабати билан яна ўқув-ишлаб чиқариш мажмуалари ташкил қилинди ва 2019 йилда бу тизимнинг фаолияти янада тугатилган бўлсада, 2022/2023 ўқув йилидан бошлаб яна қайта ташкил қилинмоқда.

Собиқ иттифоқ давлатларидан фақатгина Белоруссияда 1978 йилда ташкил қилинган ўқув-ишлаб чиқариш мажмуалари фаолияти 2017 йилдан тугатилди. Фаолиятини яқунлаш сабаби сифатида бу ўқув-ишлаб чиқариш мажмуаларида меҳнат бозорига рақобатбардош кадрлар тайёрлаш имконияти мавжуд эмаслигида деб кўрсатилган.

Профессional таълим ва касбга ўртагатиш тизимида таълим сифатини таъминлашга таъсир қиладиган бешта омил мавжуд бўлиб, улар таълимни ташкил қилиш компонентлари ҳисобланади. Булар, бино ва иншоотлар, моддий техник таъминот, педагогик таъминот, молиявий таъминот ва методик таъминот. Ишчи касбларга кадрларни тайёрлашда узлуксиз принципи асосида, касб-хунарга ўргатишга ихтисослашган давлат ёки нодавлат таълим муассасаларида 6 ойгача тайёрлаш мумкин, лекин, ўқув-ишлаб чиқариш мажмуаларида ҳафтасига бир кунлик дарс асосида эмас.

Ихтисослаштирилган мактаб-интернатларда меҳнат бозори талабларига

жавоб берадиган кадрлар тайёрлашда умумтаълим фанлари соатларини қисқартириб касбий фан (модул)лар соатларини ошириш ҳисобига тайёрлаш мумкин.

2020 йилдан бошлаб профессионал таълим тизимида “Ҳаёт давомида таълим олиш” принципи жорий қилинган. Бу эса касб-хунарга эҳтиёжи мавжуд бўлган ҳар қандай фуқарога профессионал таълим муассасаларида тегишли малакага эга бўлиш имкониятини беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Профессионал таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2019 йил 6 сентябрдаги ПФ-5812-сон Фармонида мувофиқ 2020/2021 ўқув йилидан бошлаб Ўзбекистон Республикасида Таълимнинг халқаро стандарт таснифлагичи (кейинги ўринларда — Халқаро таснифлагич) даражалари билан уйғунлашган янги бошланғич, ўрта ва ўрта махсус профессионал таълим тизими ҳамда табақалаштирилган таълим дастурлари жорий этиладиган таълим муассасалари тармоғи касб-хунар мактаблар, коллеж ва техникумлар ташкил этилди.

Касб-хунар мактаблари Халқаро таснифлагичнинг 3-даражасига мос келувчи таълим дастурлари асосида 9-синф битирувчиларини ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган бошланғич профессионал таълим босқичида кадрлар тайёрлайдиган таълим муассаса сифатида фаолият олиб бормоқда.

Коллеж ва техникумларга ўқувчилар қабули Халқаро таснифлагичнинг 3-даражасига мос таълим дастурларини тугатганлар ва умумтаълим мактабларининг 11 синфлари битирувчилари ҳисобидан шаклландиган гуруҳларда амалга оширилганлиги учун меҳнат бозорида қишлоқ хўжалиги, қурилиш, хизматлар ва айрим саноат соҳаларидаги кадрларга бўлган эҳтиёж ортиб борсада, бу соҳаларга кадрлар тайёрлашда муаммолар ортиб боради.

Ишчи касблар билан ўрта бўғин мутахассисларини тайёрлаш тизими бир-биридан тўлиқ ажратилади. Ишчи касблар алоҳида ўқув режа ва дастурлар асосида 6 ойдан 2 йилгача бўлган муддатларда ўқитилади. Ўрта бўғин мутахассисларини тайёрлаш учун эса камида 2 йил этиб белгиланади.

Амалга ошираётган ислохотлар замирида аҳолини кичик бизнес ва тадбиркорликка кенг жалб этиш орқали халқимизнинг фаровонлигини таъминлаш мақсад қилинган. Шу сабабли ёшларимизга оилавий бизнес, томорқа бизнеси, қурилиш, хизмат кўрсатиш, чорвачилик, паррандачилик, асаларичилик, балиқчилик каби соҳаларнинг илмини, технологиясини ўргатиш зарурати туғилган. Айнан шу профессионал таълим муассасаларида қисқа муддатли курсларда катта ёшдагиларни ҳам ўқитиш ташкил этилди.

Миллий иқтисодийнинг барқарор ривожланиши бир қанча омиллар ва ресурсларга боғлиқдир. Энг муҳим омил ва ресурс бу – инсон ҳисобланади. Барқарор ривожланиш мақсадларига эришишда барчани умумий таълим, касб-хунар таълим олиш имкониятлари билан таъминлаш, гендер тенглиги ва ўқитувчиларнинг салмоғи каби масалалар муҳим ҳисобланмоқда. Профессионал таълимнинг

барқарорлигини таъминлаш ҳамда тизимда вужудга келган муаммоларга ечим сифатида касб-хунар мактаби, коллеж ва техникумларнинг ихтисослашувини қайта белгилаган ҳолда битта ном билан номлаш (Масалан: Мехатроника коллежи/техникуми) ва ўқувчилар контингентини 9- ва 11- синф ўқувчилари ҳисобидан қабул қилиш мақсадга мувофиқ. Мазкур таълим муассасаларида ўрта бўғин кадрлар тайёрлаш бўйича таълим дастурлари табақалашини лозим. Ўқувчиларни қишлоқ хўжалиги, қурилиш, хизмат кўрсатиш ва айрим саноат соҳаларидаги касб ва мутахассисликларга 15-16 ёшдан қабул қилиниши ва давлат бюджети ҳисобидан ўқитилиши ижтимоий ҳимояга олинганлигини белгилайди ҳамда меҳнат бозори учун рақобатбардош мутахассислар тайёрлаш имкониятини беради.

Бугунги кунда ҳам касб-хунар мактаби, коллеж ва техникумларда қисқа муддатли курсларни ташкил қилиш ва «Ҳаёт давомида таълим олиш» принципи асосида кадрлар тайёрлаш ва ишсиз аҳолини янги касб-хунарга тайёрлаш тизими жорий қилинган.

Ўқувчиларни касб-хунарга тайёрлашнинг яхлит формал тизими сифатида профессионал таълим муассасаларининг белгиланиши мазкур соҳада давлат сиёсатини юритиш ҳамда мувофиқлаштириш ишларини осонлаштиради, ишлаб чиқариш ва таълим интеграциясини таъминлаш механизмларни самарали йўлга қўйилишини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрдаги "Таълим туғрисида"ги Қонуни.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Профессионал таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" 2019 йил 6 сентябрдаги ПФ-5812-сон Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикасида касбий малакалар, билим ва кўникмаларни ривожлантириш миллий тизими фаолиятини ташкил этиш чоралари тўғрисида" 2020 йил 15 майдаги 287-сон қарори.
4. Incheon Declaration/Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (World Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republic of Korea).
5. Совершенствование системы профессиональных квалификаций "Реформирование системы профессиональных квалификаций в странах-партнерах ЕФО» © Европейский фонд образования, 2014 г.
6. "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. № 5, сентябр-октябр, 2020 йил. 221б.
7. <http://www.lex.uz> - Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг қонунчилик ҳужжатлари сайти.

8. Международная стандартная классификация образования (МСКО-2011) // <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/isced-2011-ru.pdf>